

Peru’da Yerli Halkın Entegrasyon Meselesi*

Ali ORHAN¹

Öz

Latin Amerika coğrafyası, yerli halkların dilinin, dininin, kültürünün, kimliğinin, nüfusunun ve oluşturdukları entegrasyon oluşumlarının çeşitliliği bakımından dünya üzerinde önemli bir konumda yer almaktadır. Yerli halkların nüfusu, yoğunluğu açısından önem arz eden ilk beş ülke Meksika, Peru, Guatemala, Bolivya, Şili olarak sıralamak mümkündür. Bu makalede yoğun nüfusa sahip bölge ülkeleri arasında bulunun Peru’ya odaklanılmaktadır. Peru’daki yerli halkların İnka medeniyetinden günümüze kadar süregelen yaşam dinamiklerinin gün yüzüne çıkartılması ile birlikte temel dinamik olarak seçtikleri entegrasyon olgusu sayesinde hedeflerini ve taleplerini ne ölçüde gerçekleştirdiklerine değinmektedir. Bu halkların kendi sorunlarını ve eksikliklerini kendi yöntemleri ve çabalarıyla çözebilmek adına oluşturdukları çeşitli entegrasyon oluşumları ile birlikte Peru’daki siyasi, kültürel, sosyal, eğitimsel ve çevresel entegrasyon durumlarına dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Peru, Yerli Halklar, Entegrasyon, Entegrasyon Oluşumları

The Issue of Integration of Indigenous Peoples in Peru

Abstract

Latin American Geography, takes place in an important location in the world in terms of indigenous people's language, religion, culture, identity, population, and the integration formations of variations that they have formed. It is possible that it is Mexico, Peru, Guatemala, Bolivia, and Chile which it's important in terms of indigenous people's population, and population density in the top five countries. It is focused on Peru which has a density population among the regional countries in this article. It is talking about uncovering indigenous peoples the dynamics of life in Peru from the Inka civilization to the present and to what extent they have achieved their endeavor and target because of its chosen integration phenomenon. It is pointed to the integration dimension of political, cultural, social, educational, and environmental in Peru with various integration formations they have achieved to solve their endeavor and target their methods for this people's problems and deficient.

Keywords: Peru, Indigenous Peoples, Integration, Integration Formations

* Doç. Dr. İsmail ERMAĞAN danışmanlığında yazılan “Latin Amerika’da Yerli Halkın Entegrasyonu: Meksika, Guatemala ve Peru Örneği” adlı yüksek lisans tezinden uyarlanmıştır.

¹ Doktora Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. e-posta: orhan.ali.1994@gmail.com, Orcid: 0000-0003-3501-697X

Makale Geliş Tarihi: 04.12.2021, Makale Kabul Tarihi: 31.12.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ (Research Article)

*Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. (This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees).

Doi: 10.51524/uhusbad.1032378

Giriş

Latin Amerika coğrafyasında Meksika'dan başlayarak kıtanın en güney ucu olan Ateş Adası'na (Tierra Del Fuego) kadar kültürel, dinsel, dilsel olarak muazzam bir çeşitlilik gösteren yaklaşık olarak 58 milyonluk nüfusa sahip yerli halklar yaşamlarını sürdürmektedir (CEPAL, 2020: 153). Ayrıca bu bölge, dünya üzerinde yerli halkların yaşamının ve çeşitliliğinin en fazla olduğu bölge dinamiğini sürdürmektedir. Bölgedeki yerli halkların temel tarihsel kökenini Maya, Aztek ve İnka gibi önemli medeniyetler oluşturmaktadır. Yerli halklar; mükemmel bir kültürel çeşitliliğe, düşünsel ve sanatsal zenginliğe, görkemli anıtlara, eşsiz mitlere sahip bu üç medeniyetin torunlarına ve onların soyundan gelen bireylere ev sahipliği yapmaktadır. (Orhan, 2020)

Latin Amerika yerli halklarının köken tarihine tam anlamıyla ulaşabilmek pek olası değildir. Çünkü bölge halklarının kökenleri çok eskilere dayanması hasebiyle yazılı kaynaklar yönünden yoksunluk bulunmaktadır. Bölge halklarının geçmişi üzerinde kazıbilim araştırmalarında bulunan arkeologlar sayesinde yeni unsurlar, kaynaklar gün yüzüne çıkartılabilmektedir. 16 yüzyılla birlikte yazılı kaynakların meydana gelmesi, gelişmesi ve bollaşmasıyla birlikte tarihsel bir panoramanın oluşturulmasının yolu açılmıştır. Bu halkların tarihinde ehemmiyete sahip belli başlı kırılma noktaları yer almaktadır. Bunlardan ilki, 1492 yılında Kristof Kolomb'un kıtaya gelmesiyle 16 yy. başlarında bölgeyi keşif amacıyla gelen İber Yarımadası güçleriyle yerlilerin karşılaştığı yeni bir kıta keşif dönemidir. İkincisi, 19.yüzyılın ilk çeyreğinde halkların sınırları içerisinde yaşamlarını sürdürdükleri ulusların bağımsızlıklarını kazandığı dönemdir. Üçüncüsü ise, 1970'lerle birlikte modern entegrasyon unsurunu temel dinamik seçerek taleplerini gerçekleştirmek adına mücadele vermeye başladıkları küreselleşmeyle birlikte yeni dünyadaki kapsamlı ve yoğun entegrasyon dönemidir, ki gösterdikleri çaba ve mücadele olgusu bugün hala devam etmektedir.

Peru ve diğer bölge ülkelerinde yerli halklar için önem arz eden kavramlardan biri hiç şüphesiz "entegrasyon" kavramıdır. Entegrasyon; işbirliği, yakınlaşma, birleşme, bütünleşme, karşılıklı bağımlılık, işbölümü, etkileşim, dayanışma, piyasaları bütünleştirmeye birlikte daha birçok kavramı bünyesinde barındırmaktadır. Buradan hareketle entegrasyon; ekonomik, sosyal, siyasi, askeri, toplumsal açıdan da incelenebilen kapsamlı bir alan olarak belirtilmektedir. Çünkü entegrasyon egemen olmayan/etnik grubun, egemen olan grupla başarılı bir şekilde entegre olabilmesi için bu konuda özgürce karar verebilmesi ve karşılıklı bir uzlaşımın gerçekleşmesi gerekmektedir (Berry, 1997: 10).

Tablo.1: Peru'daki Yerli Halkların Oluşturduğu Bazı Entegrasyon Örnekleri ve Kuruluş Yılları

Conferencia Permanente de los Pueblos Indígenas del Perú (COPPIP)- Peru'daki Yerli Halkların Daimî Koordinatörü	1997
Lataforma De Los Pueblos Indígenas Para Enfrentar El Cambio Climático (PPICC)- İklim Değişikliği Alanında Yerli Halkların Platformu	2020
Asociación Interétnica de Desarrollo de la Selva Peruana (AIDSESEP)- Peru Yağmur Ormanlarının Geliştirilmesi Etnik Derneği	1980
Confederación de Nacionalidades Amazónicas del Perú (CONAP)- Peru Amazon Milliyetleri Konfederasyonu	1987
Organización Nacional de Mujeres Indígenas Andinas y Amazónicas del Perú (ONAMIAP)- Peru And Dağları ve Amazon Yerli Kadınları Ulusal Örgütü	2009
Unión Nacional de Comunidades Aymaras (UNCA)- Aymara Toplulukları Ulusal Birliği	-

Federación de Comunidades Nativas de Ucayali y Afluentes (FECONAU)-Ucayali ve Kolları Yerli Toplulukları Federasyonu	1981
Centro de Culturas Indígenas del Perú (CHIRAPAQ)- Peru Yerlileri Kültür Merkezi	1986
Servicio de Información Indígena (SERVINDI)- Yerli Bilgi Servisi	-

Kaynak: (Ministerio de Cultura- BDPI; Özbudun, 2012: 160; Political Database of the Americas)

Latin Amerika coğrafyasındaki yerli halklar yıllar öncesinden ön plana çıkartmaya çalıştıkları ve kısmen de olsa başarılı oldukları entegrasyon olgusunu, 1950 yılı itibariyle muazzam bir şekilde ağır ağır uluslararasılaştırılmış bir durum içerisine yerleştirdiler. Bu yıldan itibaren kendi aralarındaki entegrasyonu her geçen gün yenileştirip, genişleterek bu olgunun tanımında yer alan işbirliği, dayanışma, faydacılık unsurlarının hakkını verecek şekilde kullanım sağlamışlardır. Bu halklar, sadece kendi aralarında veyahut kendi ülkesindeki diğer yerli halklarla entegre olmamış, aynı zamanda yeri geldiğinde birden fazla ülkeyi içine alacak bir entegrasyon örneği oluşturup taleplerinin gerekliliğini vurgulamış ve “yersizleştirme sorunu”nun hem dünya siyaseti içerisinde tanıtılmasını hem de diğer yerli halklarla istişare yaparak gündeme getirilmesini de bilmişlerdir. Zaman içerisinde bu bölge halklarının uluslararası dünyanın ilgisini çekmesiyle birlikte bu sorunun bir sorun olmaktan çıkarılıp haklarının daha iyiye götürülebilmesi adına çalışmalar gün yüzüne çıkmaya ve daha çok destek bulmaya başladı. Bu uluslararasılaştırılmanın gidişatını sağlayan üç önemli gelişme oldu.

İlk olarak 1956 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO – International Labour Organization) kapsamında oluşturulan ILO 107 Sayılı Konvansiyonu; ikinci olarak, 1989 yılında yine Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından oluşturulan önceki konvansiyona nazaran daha gerçekçi ve kapsayıcı olan ILO 169 Sayılı Konvansiyonu ve üçüncü olarak ise Birleşmiş Milletler (BM - United Nations) tarafından tasarlanan ve 2007’de bölge ülkelerinin onayına sunulan BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi’dir (UNDRIP – United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples). İki Konvansiyon ve Sözleşmeyle birlikte bölge ülkelerinin üstüne basa basa söyledikleri “yerli sorunu” ancak daha çok “yersizleştirme sorunu” böylece tüm dünya ülkeleri tarafından tanınmaya başladı. 2007 bildirgesinden öncesinde ve sonrasında BM, yerlilerin tanınması ve farkındalığı adına çeşitli adımlar attı. 1993 yılını “Dünya Yerli Halkları Yılı”, 1994 ila 2004 yılları arasında “Dünya Yerli Halkları Birinci On Yılı”, 2005 ila 2015 yılları arasında “Dünya Yerli Halkları İkinci On Yılı” ve son olarak 2019 yılını ise “Dünya Yerli Dili Yılı” ilan etmiştir (UN Department of Economic and Social Affairs- Indigenous Peoples). Son yıllarda yerli halkların varlığının tanınması ve kapsamının artışıyla birlikte 2019 yılında Latin Amerika ve Karayipler için Yerli Diller Bölgesel Kongresi (UNESCO tarafından), 2019 yılında Yerli İletişim/Bağlantı Zirvesi, 2020 yılında 8. Yerli Kadınlar Konferansı (ECMIA), 2020 yılında Yerli Sorunları Üzerine BM Daimi Forumu (UNPFII), 2021 yılında Üçüncü Uluslararası Latin Amerika Yerli Dilleri ve Kültürleri Sempozyumu (ILCLA – University of Georgia), 2021 yılında Dünya Yerli Halkların Eğitim Konferansı (WIPCE) gibi daha birçok örneğinin bulunduğu hem üniversiteler içerisinde hem de UNESCO, BM gibi önemli organizasyonlar içerisinde de yankı bulmaya devam etmektedir. Bununla birlikte yerliler dünya üzerinde tanınmak ve sorunlara çözüm getirebilmek adına uluslararası kongreler de düzenlediler. Bunlardan en önemlisi *Abya Yala Konferansları/ Zirveleri*’dir. Bu konferanslar yerli halkların bir araya gelerek oluşturdukları özel bir organizasyondur.

Yerli halklar kurdukları çevresel, eğitimsel, ekonomik, sosyal, kültürel, dinsel alanlardaki örgütlerini güçlü bir şekilde uluslararası arenaya tanıtmaya devam etmektedir. Hemen hemen kurulan her örgüt günümüz dijital dünyasına uyum sağlamak ve hepsinin kendisine özgü, örgütün misyonunu, vizyonunu, çalışan şemasını, örgütün belli olanaklarda güncel haberlerini içeren sadece ülkelerinin resmi dili olan İspanyolcanın yanında evrensel dil olan İngilizceyi de kullanarak bir internet sayfasına sahip olmakla beraber; aynı biçimde dünya üzerinde yoğun bir şekilde kullanılan *twitter, instagram,*

facebook gibi sosyal medya hesapları açarak yerli örgütleri ile ilgili bilgileri tüm dünyaya güncel bir şekilde aktarabilmeye çalışmaktadırlar. Farklı sosyal medya hesaplarından farklı kitlelere seslenmektedirler. Yerli halklar kendi başarılarına uğraşlar vererek dünya üzerinde “bakın bu dünyada biz de varız” mesajını vermeye çabalamışlar ve çabalamaya da devam etmektedirler.

1990’lı yıllarla birlikte, yerli halkların sınırları içerisinde yaşadıkları devletlerde haklarının ve taleplerinin “tanınması” yolunda büyük bir yol kat etmelerini sağlayan en önemli gösterge, Peru ve diğer bölge ülkelerinin bazılarının anayasalarına “çok-etnikli, ‘çok-kimlikli” ve “çok-kültürlü” gibi unsurların eklenmesidir. Yerli halkların 1950 itibari ile gelişim göstermeleri elbette bölge ülkelerinin hepsinde aynı çizgi üzerinden devam etmedi. Kimisi yerli haklarını “kuşkulu ve kapsayıcı olmayan” politikalar ile yaşamlarını sürdürmelerine neden olurken, kimisi hakkını anayasal olarak var göstermekte ancak bunu somut bir olguya dökmekten geri kalmakta, kimisi ise yerlileri geliştirmek için “elinden geldiğince” bir çaba sergilemektedir. Bu makalede bölge ülkelerinden biri olan Peru’daki yerli halkların yaşam dinamiklerine odaklanmakla birlikte siyasal ve hukuksal, kültürel, sosyal, eğitimsel ve çevresel entegrasyon süreçlerine odaklanarak hem devletin yerli halklar yönünden politikalarını hem de yerlilerin kendi aralarında kurdukları entegrasyon örneklerine değinmektedir.

1.Peru’daki Yerli Halklar

Peru, Güney Amerika bölgesinde yerli halkın nüfusu ve çeşitliliği bakımından önemli bölge ülkeleri arasında yer almaktadır. İnka medeniyetinin hüküm sürdüğü bölge sınırları içerisinde bulunan günümüz Peru’su bu medeniyetin soyundan gelenlerinin, torunlarının olduğu belirtilen Quechua ve Aymara yerli halklarının yoğun nüfusu içerisinde bulunmaktadır. Bu yoğun nüfus tıpkı Guatemala’daki gibi yaklaşık olarak ülke nüfusunun yarısına yakın bir şekilde seyretmektedir. Ancak günümüzde yapılan bir nüfus sayımına ulaşabilmek pek mümkün olmadığı için nüfus hakkında kesin bir dinamiğe ulaşamamakla beraber bölgedeki yerliler, *Azınlık Hakları Uluslararası Grubu’nun (MRG- Minority Rights Group International) Dünya Azınlıklar ve Yerli Halklar Rehberi* bölümünde dikkat çektiği üzere yaklaşık olarak %45 gibi bir oran içerisinde bulunmaktadır (Minority Right Group International, 2020). CEPAL’in 2020 raporunda ise Peru’da yaklaşık olarak 8 milyon oranında yerli nüfusun yaşam sürdüğü belirtilmektedir (CEPAL, 2020: 153). Peru’da yaşam sürdüren bazı yerli halklar tablo.1’de gösterilmiştir.

Tablo.2: Peru’daki Bazı Yerli Halklar

Asháninka	Awajún	Arawak	Chamicuro	Culina
Machiguenga	Cahuapana	Nomatsiguenga	Shiwilu	Harakmbut
Huitoto-Bora	Huitoto-Loreto	Ocaina	Wampis	Pano
Capanahua	Cashibo-Cacataibo	Mayuruna-Matse	Nahua	Sharanahua
Shipibo-Conibo	Yaminahua	Peba-Yagua	Quechua	Iquito
Tacana	Tucano	Secoya	Tupi-Guarani	Zaparo

Kaynak: (Ministerio de Cultura- BDPI; BVS MTCI)

1968 yılında Kopenhag merkezli kurulan, We work for a world where Indigenous Peoples' voices are heard and their rights are implemented – Yerli Halkların seslerinin duyulduğu ve haklarının yerine getirildiği bir dünya için uğraşyoruz misyonuyla dünyada yaşam süren yerli halklara odaklanan IWGIA'nın (International Work Group for Indigenous Affairs – Yerli Meseleleri İçin Uluslararası Çalışma Grubu) The Indigenous World 2021 raporunda 2007 yılında Peru'da yapılan nüfus sayımı içerisindeki yerli nüfus oranı %83,11 oranında Quechua, %10,92'sini ise Aymara soyundan gelen yerli halklar oluşturmaktadır. Geri kalan halk nüfusu ise Quechua ve Aymara halkından sonra üçüncü yüksek nüfus oranına sahip Asháninka ve Güney Amerika bölgesi içerisinde büyük çoğunluğunun Brezilya sınırları dahilinde yer alan Peru, Ekvador gibi birçok bölge ülkesini içerisine alan Amazon Yağmur Ormanları bölgesinde yaşayan halklar oluşturmakla birlikte toplam yerli çeşitliliği 55, konuşulan yerli dil ve varyasyonları ise 47'dir (IWGIA, 2021:459).

Peru'da son olarak 2017 yılında yapılan nüfus sayımında halkların etnik kökenlerine ve aidiyetlerine göre kendilerini tanımlamaları istendi. 12 yaşının üzerindeki kişilerin yaklaşık olarak %30'u kendilerini yerli kökenli veyahut Afrika kökenli Perulu olarak tanımlamıştır (Andia- Agencia Peruana de Noticias, 2018). Peru'daki yerli halkların çoğunluğu toplumdan uzaklaşmış bir yaşam sürmektedir. Yoğunlaştıkları bölgeler temel olarak And Dağları ve Amazon Yağmur Ormanı bölgeleridir (Özbudun, 2012: 43). Peru yerli tarihinde 1968 sonrası dönemde Başkan olan Juan Velasco Alvarado'nun yerli politikası, yerliler adına iki temel unsur ön plana çıkartıyordu. İlk olarak Tarım ve Eğitim reformu; ikinci olarak ise geleneksel bir dil ve kültür alanının yeniden tesis edilmeye çalışılmasıdır. Tarım Reformu ile birlikte kırsal kesimdeki “serflik/esaret” sona erdirildiğini söyleyebilmek mümkündür (Kania, 2016: 15-16). Ayrıca BM Kalkınma Programı (UNDP)'nin yayınladığı İnsani Gelişmişlik Raporu'na göre Peru, yaklaşık olarak 200 ülke içerisinde 79. sırayı temsil etmektedir. Bu da Peru'nun eğitim, sağlık, iş, istihdam, nüfus ve sosyo-ekonomik göstergeler gibi birçok alanda Guatemala'dan daha iyi durumda olduğunu göstermektedir (UN Human Development Programme, Human Development Reports, 2020).

2. Peru'da Yerli Halkın Entegrasyonu

2.1. Siyasi ve Hukuksal Entegrasyon

1993'te kabul edilen Peru Anayasasının² yerli halkların hakları üzerine değindiği maddelerine bakıldığı zaman yerli halklara/topluluklara anayasada “ayrı bir bölüm” içerisinde yer verilmemiştir. Sadece 3 farklı madde içerisinde yerlilerin hakları üzerine ifadeler yer almaktadır. Bu anayasa içerisinde yerli halklar bir “halk” olarak benimsenmesi gerekirken *Native Communities (Yerli Topluluklar)* şeklinde söz edilmiştir. Bu durum ülkede yerli halklar adına nasıl bir görüş sergilendiği hakkında ipuçları içerebilmektedir.

İlk olarak; *Alberto Kenya Fujimori (1990-2000)* döneminde kabul edilen yerliler adına anayasal hakların varlığına dikkat çeken bu anayasanın 89.maddesinde *yerli toplulukların ve kırsal bölgede yaşayan diğer toplulukların yasal haklarının var olduğu* üzerinde durulmaktadır. Ayrıca bu madde içerisinde “bu toplulukların organizasyonlarında (örgütlenmelerinde), çalışmalarında topraklarının ücretsiz bertaraf edilmesi/elden çıkarılması ve kullanılmasının yanı sıra yasaların öngördüğü şekilde ekonomik ve yönetsel (idari) alanlarda “özerk” bir yapıya sahip oldukları” kabul edilmektedir (Peru Anayasası, 1993). Bunun ilk örneğini 2015 yılında görmek mümkündür. “Peru'nun İlk Özerk Yerli Hükümeti” olarak nitelendirilen “Wampis (Huambisa- Shuar) Ulusu” bu alanda Peru'daki önemli bir örnektir (Pimenta, 2019).

Bir diğer madde ise, 149. Madde, “yerlilerin yargısal faktörü” üzerinde duruş sergilemektedir. “Yerli ve kırsal kesimdeki toplulukların, bireylerin kendi insani haklarına halel gelmemesi koşulu ile ortak hukuka uygunluk göstererek bölgesel alanda kendi yargısal dinamiklerini yerine getirebilme hakkına sahip olması” üzerinde durulmaktadır. Ayrıca yerli halkların taleplerini içeren unsurlar arasında “iki dilli”-

² Peru Anayasası Metni İçin Bkz:

https://www.constituteproject.org/constitution/Peru_2009.pdf?lang=en

“çok-dilli” veyahut “dillerini rahat bir şekilde kullanabilme” unsuru 48. Maddesi içerisinde yer almaktadır. 48. Madde, “devletin resmi dili İspanyolca olarak işaret edilmiş” ayrıca, “yasalara uygun bir şekilde başta Quechua ve Aymara dilleri olmak üzere diğer diller baskın olduğu bölgelerde “anadil” olarak görüldüğüne” dikkat çekilmektedir. 191. Maddede ise, “...Yasanın bölgesel konseylerde kadınların, kırsal ve yerli toplulukların temsiliyetine olanak sağlayabilmek adına “asgari bir yüzdelik” belirlendiği” vurgulanmıştır (Peru Anayasası, 1993). Ayrıca Peru, yerli halklar adına birçok alanda gelişimi ve hak temelini bulmayı amaçlayan iki anlaşma olan Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) 169. Sayılı konvansiyonunu 2 Şubat 1994; BM Yerli Halkların Hakları Sözleşmesini de (UNDRP-United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples) 2007 yılında anlaşma lehine oy kullanıp, kabul etmiştir (IWGIA, 2021; ILO, 1991).

Yerli halkların siyasi entegrasyon konusunda hemen hemen bütün Latin Amerika ülkelerinde kısıtlı ya da kısır bir durumda olmakla birlikte ülke içerisinde “ırkçılık”, “görmezden gelme”, “ötekileştirme” ve en önemlisi yerli olmayan halkların onları “aşağı bir ırktan” görmesi siyasi temsiliyetlerinde de sıkıntılar yaratmaktadır. Yerli halkların kendilerine ait bir temsiliyetinin bulunması yerli olmayan halklar bazında istenmemektedir. Bölge devletlerinin ILO 169. Konvansiyonu ve BM Yerli Halkların Hakları Sözleşmesini kabul etmelerine rağmen birçok olguyu önemsemedikleri gibi yerli temsiliyetine önem veren maddeleri de göz ardı ettiklerini söylemek mümkündür. Ancak Peru içerisinde Meksika ve Guatemala’daki durumdan farklı olarak yerlilerin başkanlık adayı olup başarısızlık yaşama durumu Peru’da 2001 yılında tam tersi bir yöne seyretmiştir. Peru tarihinde 2001 yılında ilk defa yerli kökenine sahip biri Peru Devlet Başkanlığına seçildi. Peru yerli halklarının en yüksek nüfus oranını temsil eden Quechua kökeni sahip, halk tarafından “*El Cholo (Kızılderili)*” olarak tanımlandırılan *Alejandro Celestino Toledo Manrique*, 2001-2006 yılları arasında Yerli Peru Devlet Başkanı olarak görev alması yerliler adına muazzam bir tepeye çıkış örneğini sergilemektedir (Encyclopaedia Britannica, 2021).

Ayrıca Peru Anayasasının 191. Maddesinde belirtildiği gibi “yerlilerin siyasi temsiliyeti adına belli bir yüzdelik kotası” bulunmaktadır (Peru Anayasası, 1993). Bu kota sistemi ilk yerli başkan Toledo döneminde uygulamaya konuldu. Kota reformu ile birlikte yerel seçimlerde aday kontenjanlarının en az %15’lik bir kesimini yerli halklara ayırmayı talep ediyordu (Paredes & Došek, 2020: 126). Oluşturulduğu dönemde yerliler adına siyasi temsiliyete giden yolların arttırılmasını ve onların kongre içerisinde bulunmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak zamanla bu seçim kotaları göz ardı edilerek yerlilerin temsiliyetinin genişlemesinin önünde bir engel olarak tanımlanabilmektedir. Bu kota sistemi, seçim dönemlerinde karmaşık bir düzen yaratmaktadır. 2006 yılında Peru’daki 25 bölgeden 11’inde bu kota sisteminin uygulanmasına karar verilmiş daha sonra bu bölge sayısı arttırılmıştır. İşin sorgulanması gereken tarafı yerli sayısının çok olduğu yerler ile sayılarının az olduğu yerlerde aynı kota sistemi uygulanmakta ve bu da bir düzen karmaşasını had safhaya çıkartmaktadır. Buna verilebilecek bir örnek Ekvador sınırına yakın olan bir bölge olan Condorcanqui (yaklaşık olarak %91’lık bir yerli nüfusuna sahip) ile Peru sahil kesiminde bir bölge olan Huarmey (yaklaşık olarak %6 lık bir yerli nüfusuna sahip) arasındaki farklılık göz önüne alındığında kota sisteminin karışık/düzensiz bir sistem olduğunu vurgulamak gerekir (Paredes & Došek, 2020: 128-129).

2014 seçimlerinde yerli halkların katıldığı oy pusulalarında normalde tüm bölgeler göz önüne alındığında toplam 169 yerli adaya gereksinim duyulmasına karşın yalnızca 116 aday yerli olarak meclise katılabilmıştır (Paredes & Došek, 2020: 129). Ayrıca yerli halkların diğer halklara göre ayrımcılık unsurunun baş göstermesi yetmezmiş gibi yerli halklar içerisinde de eşitsizlikler devam etmektedir. Bunun en safi örneği yerli kadın- erkek eşitsizliğidir. Yerli siyasi temsiliyet oranında seçilen yerli erkek sayısının yerli kadın sayısından çok daha fazla olması dikkat çekmektedir. 2018 yılı Bölge ve Belediye Seçimlerinde yerli halklar içerisinde toplam 190 yerli erkek olmasına karşın, yerli kadın sayısı ise yalnızca 35 ile sınırlı kaldı (Defensoria del Pueblo, 2019).

2015 yılında Dünya Bankası’nın yayınladığı raporda siyasi temsiliyet nezdinde toplam koltuk sayısı içerisinde yerliler Peru’da %6.92’sini oluşturmaktadır. Ayrıca yerli halklar toplam koltuk sayısı içerisinde ise 130 koltuktan 9’unu temsil etmektedir (Global Americans, 2017).

2.2. Kültürel ve Dinsel Entegrasyon

Peru'daki yerli halklar Quechua ve Aymara dil grupları kadar şanslı olmayabiliyor. Aralarında yaklaşık olarak 7 dilde ne yazıkki kırmızı alarm verilmekte, bu diller her an yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır (Andina- Agencia Peruana de Noticias, 2021). Değinilmesi gereken bir başka unsur da; Peru devlet televizyonu olan "TVPE" (TV Perú) içerisinde her gün sabah ve akşam olmak üzere belli saatlerde Quechua (*Nuqanchik Programı*), Ashaninka (*Ashi Añane*) ve Aymara (*Jiwasanaka Programı*) halklarına ait dillerde yayınlar yapılmaktadır. Quechua, Ashaninka ve Aymara dili dışında başka dile özgü yaklaşım sergilenmemekle beraber, nüfusun önemli bir konumunda konuşulan Quechua ve Aymara dillerini içeren birer haber programları, Ashaninka dilinde bir bilgilendirici, öğretici program ve Quechua dilinde bir yarışma programının olması Peru'nun yerli halklara karşı politikasında düşündürücü bir yaklaşım sergilemektedir (TVPE Online).

1972 yılı itibariyle yapılan Eğitim Reformuyla Anayasa ile birlikte iki-dilli veyahut çok-dilli/kültürlü eğitim faktörü üniversitelerde gün yüzüne çıkmaya başladı. Bu ilk olarak Quechua dilinin entegre edilmesi ile başladı ve diğer dillere de yayılım gösterdi. Ayrıca Peru hükümeti 1975'ten bu yana yerli dillerine verdiği önemi sergilemek amacıyla her yıl 27 Mayıs'ta "Peru Anadiller/Orijinal Diller Günü"nü (Día de las Lenguas Originarias del Perú) kutlamaktadır (LimaEasy, 2021).

2013 yılında ise yerli dillerin kapsamının korunmasının ve yayılımının gerçekleşmesi adına Kültür Bakanlığı'nın alt birimlerinden olan "Yerli Diller Ofisi-Müdürlüğü" (Dirección de Lenguas Indígenas) ve 2009 yılında "Yerli Bilginin Korunması Yasası" oluşturulmuştur (Rodriguez Alza, 2016).

Peru'da oluşturulan ortak ilişkiye dayalı, çokkültürlülük dinamiğine atıf yaparak kurulumu gerçekleştiren üniversiteler sayesinde dillerin, dinlerin, kıyafetlerin, kültürel farklılıkların birleşiminin sağlanmasıyla birlikte, öğrencilere "dünyaya farklılıklara rağmen birlikte bakma" unsurunu benimsetilmeye çalışılmaktadır. Yerli halklar ya kendi dillerini ikinci plana atarak devlet üniversitelerinde eğitim görmek zorunda kalacak ya da kendilerine en yakın yerli okuluna giderek "yeterli" bir eğitim görmeden mezuniyetini gerçekleştireceklerdir. Bu üniversiteler bu sorunları çözebilmek adına ortak bir çözüm üretmeye devam etmektedir.

Ayrıca ülkedeki istihdam fırsatlarında iyi ve modern bir iş/ kariyer fırsatları/ gelecek için "ispanyolca"nın ilk sırada tutulması iş arayan yerliler için gidilebilecek mecburi istikamet olarak görülmekte ve bu durum yerli halkların kültürel kimlik kayıplarına dahi yol açabilmektedir. Yerlilerin birçoğunun kırsal bölgelere çekildiği göz önüne alındığında yoksullukla/ yeterli eğitim alamamaya baş etmek durumunda kalmaları sonucunda diğer yerli olmayan Peru'lulara göre çok daha mücadele etmeleri gerekmektedir.

Peru'daki dinsel açıdan entegrasyon durumu ise nüfusun büyük çoğunluğunun katolik olmakla birlikte İnka medeniyeti içerisindeki geleneksel dinlere ve ritüellerine de inanış sürmektedir. Ayrıca yerli halklar inka medeniyeti dönemine ait *Inti Raymi*, *Qoyllur Riti* gibi birçok dini törenlerini/ritüellerini günümüzde de devam ettirebilmektedir. Peru Anayasası içerisinde 50.maddede "Katolik Kilisesine karşı duyduğu saygı ve inanç vurgulanmış, bunun yanında devletin diğer mezhep ve inanışlara saygı duymakla birlikte onlarla işbirliği yapabileceği" belirtilmektedir (Peru Anayasası, 1993). Uluslararası Dini Özgürlükler 2020 Raporu'na göre, Peru din özgürlüğüne vurgu yapmasına karşın devlet okullarında verdiği ilkökul ve ortaokul eğitimlerinde din öğretisini/dersini mecburi kılmakla birlikte katolikliğin öğrenilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Yeri geldiğinde bu durum esnetilebilmekte, bu dersi almak istemeyen temelde "katolik olmayanlar" bu dersin muafiyetini isteyebilmektedir (International Religious Freedom Report, 2021: 3).

2.3. Sosyal Entegrasyon

Diğer bölgelerde olduğu gibi Peru'da da devletin yerlilere karşı sosyal olanakları kısıtlı bir şekilde devam etmektedir. En başta sağlık sistemi içerisinde yerlilerin yeri diğer halklara göre çok daha geri planlarda seyretmektedir. Yaklaşık olarak %75 oranında yerli halkların modern Peru sağlık hizmetlerine

ulaşım olanakları kısıtlıdır. %30'a yakını belki de çok daha fazlası 'temiz su sisteminden' uzakta yaşam sürdürmek durumunda kalmaktadır (Santos & Carrillo ve diğerleri, 2020)

Covid19'un tüm dünyaya yayıldığı gibi Peru bölgesine de geldiğinde fazlasıyla yerli halkların olduğu bölgeleri etkilediği su geçirmez bir gerçektir. Geleneksel sağlık sistemlerine sahip olan yerli halklar ne kadar izole olma pahasına yaşam sürdürürse sürdürsün bir şekilde bulaşının kendilerini bulduğunu belirtmek gerekir. Bu bulaşıyla birlikte diğer halklara nazaran "temizliği ve koruyuculuğu" sağlayan ürünlerden yoksun bir şekilde çok daha yorucu yaşam mücadelesi verilmektedirler. Bu durum sonucunda Latin Amerika'daki birçok ülkede yerli halkların covid19 döneminin başlamasından bu yana dikkate alınmaması sonucunda yerlilerin ne kadar bir vakaya ve vefat sayısına sahip olunduğunun bilinmesi çok olası değildir. Peru'da Amazon ormanlarının olduğu kısımda yaşayan yerli halklar için durum çok daha kötüdür. Latin Amerika'da Amazon havzası etrafındaki birçok ülkedeki yerli oluşumları bir çatı altında toplayarak şemsiye görevi gören COICA'nın (*Coordinadora de las Organizaciones Indigenas de la Cuenca Amazonica - Amazon Nehri Havzası Yerli Organizasyonları Koordinatörü*) Genel Koordinatörü olan Jose Gregorio Diaz Mirabal 2020 yılında yaptığı bir konuşmada "birçok vaka ve ölümün bildirilmediğini belirterek vakaların muhtemelen çok daha yüksek olduğunu" vurgulamaktadır (Fraser, 2021). Zamanla Peru sağlık sisteminin alarm vermesi ile birlikte yerliler bitkisel çözüm (*Marico* gibi) üretmeye başlamış ve bunu devam ettirmişlerdir.

Peru'da yerli halkların ayrımcılığı devam etmekte ve bu durumun duyulması ve engellenebilmesi adına önemli bir çalışma alanı olan *Ombudsmanlık/Arabuluculuk Ofisi (Defensoria del Pueblo)* tarafından destek sağlanmaktadır. Adli/adalet konusuna erişim noktasında yerli halklar adına kısıtlamalar devam etmektedir. Bazı bölgelerde bu durum kısmen gelişme göstermektedir. Bazı durumlarda adli ücretler nezdinde hükümet tarafından muaf tutulmaları sağlansa da hala nüfusun önemli bir kısmı adli konularda çok gerilerde kalabilmektedir (Bertelsmann Stiftung's Transformation Index- BTI Country Report, 2020: 13).

Ayrıca Peru'da yerlilerin kayıt dışı veya gizli bir şekilde çalıştırılma oranı yaklaşık olarak %88.67 iken, güvencesiz ve haklarından mahrum bir şekilde çalıştırılma oranları ise yaklaşık olarak %20.79'dur. Ne okuyan ne de çalışan 14-29 yaş arası gençlerin oranı ise yaklaşık olarak %14.34'dır (Alcazar, 2019: 20).

2.4. Eğitimsel Entegrasyon

Peru yerlilerinin çevresel sorunlarının yanında eğitimsel sorunları da yer almaktadır. Anayasanın 17. Maddesinde belirtildiği üzere "Peru'da eğitim okul öncesi, ilkokul ve ortaokul olmak üzere üç aşamalı öğrenciler için ücretsizdir." Aynı madde içerisinde "Devletin insanların ihtiyaç duyabileceği her yerde okulların kurulmasını teşvik edeceği" belirtilmektedir (Peru Anayasası, 1993). Ayrıca yükseköğretim devlet eğitimi ise ücretsiz olmakla birlikte özel üniversitelerde burs program destekleri sağlanmaktadır. Devlet okullarındaki eğitimin dili anayasa içerisinde belirtildiği gibi ülkenin resmi dili olan "ispanyolca"dır. Ancak yerlilerin yaşadığı bazı bölgelerde ilkokullarda yerli öğrenciler kendi dillerinde (genellikle Quechua ve Aymara dili) eğitim alabilmektedirler (Clark, 2015).

1972 yılı itibariyle yapılan Eğitim Reformu ile Meksika'da ve Guatemala'da olduğu gibi anayasa ile birlikte iki-dilli veyahut çok-dilli/kültürlü eğitim faktörü üniversitelerde gün yüzüne çıkmaya başladı. Bu ilk olarak Quechua dilinin entegre edilmesi ile başladı ve diğer dillere yayılım gösterdi. Bu üniversiteler Tablo.2'de gösterilmiştir.

Tablo.3: Peru'daki Çok-Kültürlü/Dilli Eğitim Veren Kültürlerarası Üniversiteler ve Kuruluş Tarihleri

Universidad Nacional Intercultural de la Amazonía (UNIA)- Amazon Ulusal Kültürlerarası Üniversitesi	1999
Universidad Nacional Intercultural de la Selva Central Juan Santos Atahualpa (UNIJA)- Central Juan Santos Atahualpa Ulusal Kültürlerarası Üniversitesi	2010
Universidad Nacional Intercultural de Quillabamba (UNIQ)- Quillabamba Ulusal Kültürlerarası Üniversitesi	2010
Universidad Nacional Intercultural Fabiola Salazar Leguía (Unibagua)- Fabiola Salazar Leguía Ulusal Kültürlerarası Üniversitesi	2010

Kaynak: (Olivera Rodriguez & Dietz, 2017: 17-18)

Bu üniversiteler sayesinde dillerin, dinlerin, kıyafetlerin, kültürel farklılıkların birleşiminin sağlanmasıyla birlikte, öğrencilere “dünyaya farklılıklara rağmen birlikte bakma” unsurunu benimsetmeye çalışmaktadır. Yerli halklar ya kendi dillerini ikinci plana atarak devlet üniversitelerinde eğitim görmek zorunda kalacak ya da kendilerine en yakın yerli okuluna giderek “yeterli” bir eğitim görmeden mezuniyetini gerçekleştireceklerdir. Ayrıca ülkedeki istihdam fırsatlarında iyi ve modern bir iş/ kariyer fırsatları/ gelecek için “ispanyolca”nın ilk sırada tutulması iş arayan yerliler için gidilebilecek mecburi istikamet olarak görülmekte ve bu durum yerli halkların kültürel kimlik kayıplarına dahi yol açabilmektedir. Yerlilerin birçoğunun kırsal bölgelere çekildiği göz önüne alındığında yoksullukla/ yeterli eğitim alamamaya baş etmek durumunda kalmaları sonucunda diğer yerli olmayan Peru'lulara göre çok daha mücadele etmeleri gerekmektedir. Peru Anayasasının 13. Maddesinde “eğitime verilen öneme dikkat çekilmekte ve devletin eğitim özgürlüğünü tanıdığını ve garanti altına aldığını” vurgulamaktadır (Peru Anayasası, 1993). Ancak hala yerli eğitimi istenilen düzeye ve kaliteye erişememiştir.

Yerli dili konusunda Anayasasının 48. Maddesinden de anlaşılacağı gibi “ispanyolca resmi bir dil olarak kabul edilmekte, yerlilerin dili kendi bölgelerinde anadil olarak görülmekte”, ikinci bir skalaya atılması Peru hükümetinin yerlilerin kendi dilleriyle başka alanlar içerisinde genişletmesi düşüncesini benimseyerek onları İspanyolca'yı öğrenme konusunda mecburi bir duruma getirmektedir. Peru Hükümeti ilk zamanlar Quechua ve Aymara dillerine önem vermenin yanında tüm yerli dillerini tanımamakla birlikte zamanla bu düşüncesini değiştirdi. Son olarak 2021 yılında 3 yerli dilini daha tanıdığını belirterek devletçe tanıdığı yerli dili sayısını 46'ya çıkartmıştır (IWGIA,2021: 461).

Peru'da yerli halkların okuryazarlık oranının düşüklüğü yaklaşık olarak %10.4 oranında belirtilmiştir. Ayrıca ülke içerisindeki 15-60 yaş arasındaki yerli kadınların okuma yazma bilmeme oranı %4.92 iken yerli erkeklerde bu oran %2.15'tir (Alcazar, 2019: 11).

2.5. Çevresel Entegrasyon

1970'li yıllar öncesinde yerli halklar arasında oluşumlar ve entegre olma durumu vardı. Ancak modern anlamda yerli entegrasyonları diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Peru'da da baş göstermeye başladı. 1970 sonrası modern dönemde yerli halklar birçok alanda örgütlenme oluşturdular. Çevre, kadın, eğitim, kültür, kalkınma gibi daha birçok artırılabilir alanda güçlü bir çaba örneği göstermişlerdir. Bölgede önemli entegrasyon oluşumlarından biri olan AIDSESEP (*Asociación Interétnica de Desarrollo de la Selva Peruana- Peru Yağmur Ormanlarının Geliştirilmesi Etnik*

Derneği) yerli çevresinin korunması ve iyileştirilmesi, toprak bütünlüğünün sağlanması adına kapsamlı ve derin bir oluşum olarak kuruldu. Şuan boyunduruğu altında birçok örgütsel oluşumu barındırmakla birlikte iş birliği ve dayanışma içerisinde çalışmaktadırlar. Yerli halkların çevre, kalkınma, toprak konusunda önemli bir başkaldırıcı ve savunucu aynı zamanda da iklime ve çevreye ne kadar değer veren aktif rol oynayan aktörler olduğunu gösteren *Yerli İklim Platformu (PCI- Plataforma Climática Indígena)* başta olmak üzere birçok örgütlenmeye ve çeşitli çevre politikalarına ek olarak 2020 yılı itibari ile *İklim Değişikliği Alanında Yerli Halkların Platformu'nun (PPICC- Lataforma De Los Pueblos Indígenas Para Enfrentar El Cambio Climático)* kurulumu gerçekleştirilmiştir. Bu entegrasyon oluşumu yalnızca yerlilerin başarabileceği bir oluşum olmamakla birlikte Peru Devleti ile iş birliği ve müzakere içerisinde gerçekleştirebileceği bir oluşumdur (IKI- International Climate Initiative, 2021).

Bu halklar verdikleri çaba doğrultusunda 2020 yılında *İklim Değişikliği Çerçeve Yasası'nın* hükümet tarafından onaylandığına şahit oldu. Yerlilerin bu oluşumlarına ve mücadelelerine karşı Haziran 2021 Peru Başkanlık seçiminde ne sağ ideolojiye sahip *Keiko Fujimori* ne de sol ideolojiye sahip *Pedro Castillo* adaylarının ikisi de tam olarak bir çevre politikası ve yerliler üzerine nasıl bir yaklaşım sergileyecekleri net bir şekilde belirlemiş değildir (Lau, 2021). Ancak söylemlere ve gelinen noktaya bakıldığında çıkarılabilecek düşünce Castillo'nun "kırsal öğretmen" kimliğini ön plana çıkartması sebebiyle yerlilere karşı daha ılımlı ve sıcak yaklaşabileceğidir.

Peru yerlilerinin diğer oluşumdan çok çevre konusunu ön plana çıkartmasının sebebi ise yerli bölgelerindeki sürekli bir artış gösteren ormansızlaşma, yasadışı bir şekilde gerçekleştirilen maden çıkarma işlemleri – Peru'nun bakır, gümüş, altın, demir, kömür, fosfat gibi birçok madene yoğun bir şekilde sahip olduğu ve bu madenlerin yerli yerleşim yerlerinde yoğunlaşması göz önüne alındığında (Yalçın, 2017: 190)-, erozyon, topraksal ve çevre sorunlarının genişlemesi gibi etkenler yüzünden Amazon Yağmur Ormanları zarar görmektedir (IWGIA, 2020: 477-479).

Sonuç

Latin Amerika bölgesi, uluslararası konjonktür içerisinde "çok-kültürlülüğü" bünyesinde barındıran önemli bir örnek teşkil etmektedir. Çok-kültürlülük dinamiğinin başat aktörleri olan yerli halkların yaşamsal dinamikleri zorlu ve kalıcı hasarlar çerçevesinde şekillenerek günümüze kadar gelebildi. Bu halklar kendilerine dayatılan olumsuz duruşa karşı iş birliği, etkileşim, dayanışma ve faydacılık kavramlarını kapsayan "entegrasyon" unsuruna sıkı sıkıya bağlanmak durumunda kaldılar. Bu unsurla birlikte "yerli seferberliğini" hem kendi içlerinde birlik olarak hem de uluslararası oluşumlardan destek alarak hareketlerinin ve örgütlerinin oluşumlarını sağlayarak küresel sistemde ses getirmeye ve haklarını talep etmeye başladılar.

Yerli halkların yıllar öncesinden yaşadıkları olumsuzluklar günümüz bölge ülkelerinin kimisinde uygulanmaya devam edilmektedir. Günümüzde neden toplumsal skalanın alt kısımlarında yaşamaya devam etmelerini anlayabilmek, yerli halkların kültürel, sosyal, siyasal, ekonomik, dilsel, dinsel, toplumsal bağlamında entegrasyon durumunun ne kadarını yaşadığını gün yüzüne çıkartmak ve buna bir çözüm üretebilmek için bu halkların irdelenmesi önem arz etmektedir. Çünkü bu sorun sadece bölge coğrafyasıyla sınırlı kalmamakla birlikte uluslararası oluşumlardan da destek almaktadır. Bu açıdan "uluslararasılaşmış bu soruna" çözüm üretebilmek için yerlilerin dinamiklerini tamamen tahlil etmek ve irdeleyebilmek önemlidir.

Peru'da yerli halklar, And Dağları ve Amazon Yağmur Ormanları'na yoğunlaşarak nüfusun diğer halklarından uzak yaşam sürdürmekte ve segregasyon kavramının en safi örneğini sergilemektedirler. 1968 yılında başlayan yerliler için eğitim ve tarım reformları, dil ve kültür alanındaki gelişmelerinin sağlanması gibi yenilikler oluşturulmaya başlandı. Daha sonra 1993 yılında Peru Anayasasıyla birlikte de yerli halkların dillerine, dinlerine, insani haklarına, kendi yargısal dinamiklerine, siyasi temsiliyetlerine, ekonomik ve idari anlamda özerk bir yapıya sahip olmalarına dikkat çekilmektedir. 1970 yıllarıyla birlikte Latin Amerika bölgesinde baş gösteren yerli entegrasyon örnekleri bu yıllarda Peru'da da aktif bir şekilde yer almaya başladı. Peru'daki entegrasyon olgusu yerlilerin büyük çoğunluğunun kırsal, dağ ve ormanlarda yaşam sürmesinden dolayı "çevre entegrasyonu" konusunda yoğunlaşmaktadır. Yaşadıkları çevreye verilen zararları engelleyebilmek adına hem kendi içlerinde

AIDSESEP (Peru Yağmur Ormanlarının Geliştirilmesi Etnik Derneği) başta olmak üzere yerli çevre örgütlerini hem de devlet tarafından ilk başlarda “kuşkulu” da olsa da son yıllarda destek verici politikalar oluşturuldu. Diğer bir açıdan devlet yerli eğitim, dil, siyasi temsiliyet unsurlarının gelişimine yeteri kadar destek vermediği için bu alanlar kısır kalmaktadır.

Sonuç olarak Latin Amerika bölge ülkeleri içerisinde yerli halklara bakıldığında uygulanan farklı politikaların çözüm odaklı bir yol izlemediğini görmekteyiz. Peru örneği göz önüne alındığında bölge coğrafyasındaki devletlerin yerliler nezdinde geliştirici, kalkındırıcı, haklarını ve taleplerini içeren politikaları kimisinde hızlı ve yoğun kimisinde daha yavaş ilerleyebilmektedir. Ancak bu politikaların halkların sorunlarına çözüm üretmekte kısır kalmaktadır. Yerli halklar, 21. Yüzyıl içerisinde en yoksul, en dezavantajlı halklar olarak varlık sürdürmeye devam etmektedirler. Ayrıca ülke nüfuslarının sayısı belirlenirken güncel bir şekilde yerli halkların da sayımının yapılmaması onlara karşı geliştirilen bütün projeleri yetersiz kılmaktadır. Çünkü bölge ülkeleri içerisinde hangi yerli halkların ne kadar nüfusa sahip olduğu, hangi dili kullandığını, ülkedeki kültürel ve dilsel zenginliğin farkına varılması ve güncelliğinin korunması gerekir. Güçlü nüfusa, yüzölçümüne ve kültürel çeşitliliğe sahip bu kıtada yerli halkların entegrasyonu tam olarak istenilen düzeyde seyretmemektedir.

BEYANLAR

Hakem Değerlendirmesi : Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması : Yazar tarafından çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Finansal Destek : Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Katkı Payı : Metin Tek Yazarlıdır.

Kaynakça

- Alcazar, Lorena. (2019). *Las Brechas Que Perduran: Una Radiografía de la Exclusion Social en Peru*. Banco Interamericano de Desarrollo. https://www.grade.org.pe/wp-content/uploads/Alcazar_BID_ExclusionSocialPeru.pdf
- Andina- Agencia Peruana de Noticias, (2018). *Peru: 30% of citizens identify as Indigenous or African Peruvian*. <https://andina.pe/ingles/noticia-peru-30-of-citizens-identify-as-indigenous-or-african-peruvian-724935.aspx> (Erişim:19.06.2021).
- Andina- Agencia Peruana de Noticias, (2021). *Día Internacional de la Lengua Materna: Perú posee y debe preservar 48 lenguas originarias*. <https://andina.pe/agencia/noticia-dia-internacional-de-lengua-materna-peru-posee-y-debe-preservar-48-lenguas-originarias-834454.aspx#> (Erişim:10.07.2021).
- Berry, John W. (1997). *Immigration, Acculturation and Adaption. Applied Psychology: An International Review*, (s.5-68). <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>
- Bertelsmann Stiftung's Transformation Index- BTI Country Report, (2020). https://www.ecoi.net/en/file/local/2029477/country_report_2020_PER.pdf (Erişim:11.07.2021)
- BTC MTCI, *Listado de pueblos indígenas de los países de América Latina*. <https://mtci.bvsalud.org/listado-de-pueblos-indigenas-de-los-paises-de-america-latina/> (Erişim: 02.04.2021).
- CEPAL (2020). *Los pueblos indígenas de América Latina – Abya Yala y la Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible Tensiones y desafíos desde una perspectiva territorial*. https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/45664/51/S2000125_es.pdf
- Clark, N. (2015). *Education in Peru*. <https://wenr.wes.org/2015/04/education-in-peru> (Erişim:11.06.2021)
- Defensoría del Pueblo, (2019). *Mujeres indígenas sufren mayores violaciones a sus derechos humanos que las mujeres no indígenas*. <https://www.defensoria.gob.pe/deunavezportodas/mujeres-indigenas-sufren-mayores-violaciones-a-sus-derechos-humanos-que-las-mujeres-no-indigenas/> (Erişim:11.07.2021)
- Encyclopaedia Britannica, (2021). *Alejandro Toledo* <https://www.britannica.com/biography/Alejandro-Toledo> (Erişim:10.06.2021).
- Fraser, B. (2021). *Peru's indigenous peoples struggle to survive Covid-19* <https://dialogochino.net/en/uncategorised/41388-perus-indigenous-peoples-struggle-to-survive-covid-19/> (Erişim:11.07.2021)
- Global Americans, (2017). *Report on indigenous political representation: Introduction and summary*. <https://theglobalamericans.org/2017/10/report-indigenous-political-representation-introduction-summary/> (Erişim:04.06.2021)
- Holzner, B. (1967). *The Concept "Integration" in Sociological Theory*. *The Sociological Quarterly*, 51-62. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1967.tb02273.x>

IKI- International Climate Initiative, (2021). *Platform of indigenous peoples to address Climate Change*.
https://www.international-climate-initiative.com/en/news/article/platform_of_indigenous_peoples_to_address_climate_change (Erişim:10.06.2021)

ILO, (1991). Ratifications of C169 - Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989 (No. 169)
https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312314
(Erişim:18.06.2021).

International Religious Freedom Report, (2021). <https://www.state.gov/reports/2020-report-on-international-religious-freedom/peru/> (Erişim:11.07.2021).

IWGIA (2020) *The Indigenous World*. Copenhagen: Denmark.
https://iwgia.org/images/yearbook/2020/IWGIA_The_Indigenous_World_2020.pdf (Erişim:15.06.2020)

IWGIA (2021) *The Indigenous World*. Copenhagen: Denmark. https://iwgia.org/doclink/iwgia-book-the-indigenous-world-2021-eng/eyJ0eXAiOiJKV1QiLCJhbGciOiJIUzI1NiJ9.eyJzdWIiOiJpd2dpYS1ib29rLXRoZS1pbmRpZ2Vub3VzLXdvcmxkLTIwMjEtZW5nIiwiaWF0IjoxNjI4ODM5NjM2LCJleHAiOiJlMjMjg5MjYwMzZ9.z1CuM7PcT5CPkV0evx8ve88y6v0vmwDu_51JQ_lwAkM (Erişim:10.06.2021).

Kania, M. (2016). *The Rights of Indigenous Peoples in Peru: From Socio-political Marginalization to the Modern Principles of Multiculturalism*. Ad Americam. Journal of American Studies, 11-32.

Lau, J.L. (2021). Peru's presidential hopefuls are uninterested in the environment.
<https://dialogochino.net/en/climate-energy/43411-perus-presidential-hopefuls-are-uninterested-in-the-environment/> (Erişim:11.06.2021)

LimaEasy, (2021). *Day of Native Languages in Peru*. <https://www.limaeasy.com/peru-guide/peruvian-public-holidays-festivities/day-of-native-languages-in-peru#:~:text=Already%20since%201975%20each%20year,the%20Day%20of%20Native%20Languages.>
(Erişim:04.07.2021).

Ministerio de Cultura – BDPI. *Organizaciones representativas* <https://bdpi.cultura.gob.pe/organizaciones-representativas> (Erişim:10.06.2021)

Ministerio de Cultura - BDPI. Lista de pueblos indígenas u Originarios <https://bdpi.cultura.gob.pe/pueblos-indigenas> (Erişim:02.04.2021)

Minority Right Group International, 2020, *World Directory of Minorities and Indigenous Peoples: Peru*.
<https://minorityrights.org/country/peru/> (Erişim:10.06.2021).

Olivera Rodriguez, I. & Dietz, G. (2017). Educación superior y pueblos indígenas: marcos nacionales para contextualizar. http://www.scielo.org.pe/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0254-92122017000200001
(Erişim:10.06.2021)

Orhan, A. (2020), Latin Amerika'da Yerli Halkın Entegrasyonu, Doç.Dr. İsmail Ermağan, Doç. Dr. Emine Tahsin, Doç. Dr. Segâh Tekin (Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 3, ss:39-67 , Ankara: Nobel Yayıncılık

Özbudun, S. (2012). *Latin Amerika'da Yerli Hareketleri*. Ankara: Dipnot Yayıncılık.

Paredes, M., & Došek, T. (2020). *The Subnational Indigenous Quota in Peru: The Paradoxes of Political Representation*. Latin American Politics and Society, (ss.123-148). DOI: <https://doi.org/10.1017/lap.2020.9>

Peru Anayasası (1993). https://www.constituteproject.org/constitution/Peru_2009.pdf?lang=en

Pimenta, M. (2019). Peru's First Autonomous Indigenous Government Strikes Back Against Deforestation. <https://pulitzercenter.org/stories/perus-first-autonomous-indigenous-government-strikes-back-against-deforestation> (Erişim:10.06.2021)

Political Database of the Americas: <https://pdba.georgetown.edu/IndigenousPeoples/ngos.html> (Erişim:10.06.2021)

Rodriguez Alza, (2016). *Entre el Estado y la política lingüística en el Perú* <https://revistadeele.com/ideele/content/entre-el-estado-y-la-pol%C3%ADtica-ling%C3%BC%C3%ADstica-en-el-per%C3%BA> (Erişim:11.07.2021)

Santos, G. & Carrillo J. ve diğerleri, (2020). *Pueblos indígenas: "Sentimos que el Estado nos abandonó. No sabemos qué más hacer"*. <https://ojo-publico.com/1720/indigenas-y-coronavirus-sentimos-que-el-estado-nos-abandono> (Erişim:10.06.2021)

Şahin, İ. M. H., (2020), Latin Amerika Eski Uygarlıkları: Mayalar, Aztekler, İnkalar, Doç. Dr. İsmail Ermağan, Doç. Dr. Emine Tahsin, Doç. Dr. Segâh Tekin (Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika 3, ss:2-4, Ankara: Nobel Yayıncılık

TVPE Online. <https://www.tvperu.gob.pe/> (Erişim:19.06.2021)

UN Human Development Programme, Human Development Reports (2020). *Peru*. <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/PER> (Erişim:11.07.2021).

Yalçın, E. (2017). *Peru Cumhuriyeti*. İsmail Ermağan (Ed.), Dünya Siyasetinde Latin Amerika (ss. 190), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.